

Préselt vízjelek

3. rész

Préselt felirat-vízjelek

Pelbárt Jenő

filigranológus*

A XIX. század végén megjelenő préselt *felirat-vízjelek* jól elhatárolható, külön csoportot alkotnak a magyar vízjeltörténetben. Különböző rajzi és méret változataik az 1892–1945 közötti időszak jellegzetes – ornamentika nélküli, csupán betűkből és szavakból álló – vízjelei közé tartoznak. Ez alól kivételt képeznek azok a hivatalos célra készült felirat-vízjelek, amelyeket állami vagy városi címerekkel együtt préseltek a papírba. Alkalmazásukkal a gyártók és a forgalmazók célja – ezekenél a sok szempontból speciálisnak tekinthető vízjeleknél is – elsősorban a hordozó papír megszemélyesítése és a végtermék (okirat, oklevél, úgyirat, hivatalos levél) hitelesítése, hamisítás elleni védelmének biztosítása volt.

A préselt felirat-vízjeleket a papírgyártás során alkalmazott egyéb típusú vízjelektől nemcsak eltérő gyártástechnikájuk, hanem jóval nagyobb méretük és szélesebb, gyakran teli tónusú és kettőskontúrú betűtípusaik is megkülönböztetik.

Felhasználási területük szerint négy fő típusba sorolhatók:

1. típus: közigazgatási,
2. típus: papírkereskedelmi,
3. típus: pénzügyi,
4. típus: egyéb üzleti célú.

1. Közigazgatási célú préselt felirat-vízjelek

Idetartoznak a miniszterek, minisztériumok, vármegyék, városok, bíróságok és közjegyzők fejléces levélpapírjaiba préselt olyan feliratok, amelyek nemcsak a nyomtatott szövegben, hanem a vízjelben is megnevezik a hivatalos személyt, illetve az intézményt. Ilyen préselt felirat-vízjellel ellátott hivatalos papírt használt például 1892-ben a miniszterek közül a kereskedelmi: *KERESKEDELEMÜGYI M. K. MINISTER* felirattal, amelynek volt teli tónusú (1. ábra) és kettős kontúrú változata is (2. ábra).

*A szerző saját rajzaival

1908-ban a földművelésügyi miniszter hivatalos levelezésében szintén kétféle méretváltozat fordul elő: *M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER* felirattal (3-4. ábra).

A XX. század eleji magyar minisztériumok közül préselt hivatali levélpapírja volt például 1904-ben az igazságügyi: *M. K. IGAZSÁGÜGYI MINISTERIUM* felirattal (5. ábra), 1906-ban a vallás- és közoktatásügyi: *VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI M. K. MINISTERIUM* felirattal (6. ábra) és 1913-ban a belügyi tárcának: *MAGYAR KIRÁLYI BELÜGYMINISTERIUM* felirattal (7. ábra).

A gyártók ezeket a – közigazgatás különböző területein nagy mennyiségben felhasznált – felirat-vízjeleket először az ismertebb papírgyárak jó minőségű, vízjelnélküli, majd később vízjeles papírjaiba is belepréselték. Így fordulhat elő, hogy a kereskedelemügyi miniszter saját préselt felirat-vízjele önállóan (más vízjel nélkül) és a Fiumei Papírgyár védjegyvízjellel ellátott papírban is, a földművelésügyi miniszteré pedig a Péterfalvai Papírgyár védjegyvízjellel forgalomba hozott gyártmányokban is megjelenik. Ezekben a papírívkekben tehát két merőben különböző technikával készült vízjelet figyelhetünk meg.

Ismert, hogy a vármegyék közül préselt vízjeles papírt használt például 1894-ben Győr és Tolna vármegye (8. ábra).

Pozsony szabad királyi város tanácsának a fejléces papírjába (1910) már nemcsak a feliratot, hanem a város stilizált címerét is belepréselték (9. ábra).

A díszes címerrel ellátott, nagyméretű, ugyanakkor finom, vékony vonalrendszerű, kétképes (mindkét ívfélbe azonos motívummal belepréselt) felirat-vízjelek szép példája – és egyben az ilyen típusú préselt megoldások csúcstechnikájának is tekinthető – a Dona cég ívelt *KIR. KÖZJEGYZŐ* feliratú vízjele (10. ábra). Különböző rajzi és méret változatait 1895–1919 között használták a közjegyzők okirataik hiteles kiállításához.

KERESKEDELEMÜGYI

M. K. MINISTER.

1. ábra

KERESKEDELEMÜGYI

M.K. MINISTER

2. ábra

M. KIR. FÖLDMÍVELÉSÜGYI

MINISTER.

3. ábra

M. KIR. FÖLDMÍVELÉSÜGYI

MINISTER.

4. ábra

M. K. IGAZSÁGÜGYI

MINISTÉRIUM

5. ábra

VALLÁS ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI

M. K. MINISTERIUM

6. ábra

MAGYAR KIRÁLYI BELÜGYMINISTERIUM.

7. ábra

TOLNA VÁRMEGYE

8. ábra

POZSONY SZAB. KIR. VÁROS

9. ábra

KIR. KÖZJEGYZŐ

10. ábra

2. Papírkereskedelmi célú préselt felirat-vízjelek

Két nagy csoportja különböztethető meg a kifejezetten kereskedelmi, illetve reklám céllal forgalomba hozott préselt vízjeleknek. Az egyik az úgynevezett *papírkereskedői* préselt felirat-vízjelek csoportja, amelyek közvetlenül megnevezik a forgalmazó kereskedő céget, esetleg a vállalkozás vagy a vállalat székhelyét. Ilyen például 1907-ből a *HANGOS GÉZA BUDAPEST KÁLVIN-TÉR 5.* (11. ábra) és 1909-ből a *DONA. D ÉS TÁRSA BUDAPEST* vízjel (12. ábra), amelyet elsősorban bizonyítványok nyomtatásához készítettek.

A másik – az előzőnél jóval nagyobb csoportot alkotnak – a papír minőségére, fajtájára utaló *papírtípus-jelző* préselt felirat-vízjelek, amelyek neve egyértelműen utal az adott kereskedő cég által forgalmazott papírtermékre vagy annak korabeli papíripari fantázia nevét jeleníti meg. Ilyen például 1894-ből a Dona cég *2 P. W sz.* (13. ábra) típusjelzője, 1900-ból a Rigler cég *ADRIA* (14. ábra) boríték-vízjele és *EMKE* elnevezésű levélpapír-vízjele

15. ábra

16. ábra

11. ábra

12. ábra

13. ábra

14. ábra

17. ábra

18. ábra

19. ábra

20. ábra

(15. ábra). Idetartozik a mindig 45 fokban papírba préselt, elegáns, kalligrafikus betűkből megkomponált *Hungaria Paper* vízjel, amely az ezredfordulón a magyar papírpiac védelmének érdekében született meg, és a jó minőségű magyar papírt kívánta így módon is reklámozni (16. ábra).

Az 1910-es évek kedvelt papírfélesége volt az *OKMÁNY ANYAGÚ IRODAI DONA DÖME ÉS TÁRSA*. vízjellel ellátott papír (17. ábra), amelyet különleges célú hivatali felhasználáshoz gyártott a Dona cég. 1917-ből ismert – vállalkozók sárgás alapszínű, elefántcsontpapírt utánzó, fejléces papírjából – az *1503 számú MERITETT* elnevezésű felirat-vízjel (18. ábra).

A Grazban működő, de Magyarországra is nagy tételben szállító Franz Plentl Sohn papírfőszerező- és kereskedő cég az 1893-1918 közötti időszakban magánlevelezés céljára szánt papírféleségekbe préselte a *MARY MILL* fantázia nevű vízjelét (19. ábra). A szintén magyar érdekeltségű Gestetner cég forgalmazta az 1920-as években – Budapesten és a nagyobb vidéki városokban – a *D. Gestetner's Paper for Typewriting* elnevezésű, közel 30 cm hosszú, egysoros, horizontális, préselt vízjelét (20. ábra).

3. Pénzintézetek saját préselt felirat-vízjelei

A kor szokásait követve természetesen a gazdag bankok és takarékpénztárak sem maradhattak le a saját préselt vízjelű papírok használatára. Sőt! A fennmaradt papír emlékek tanúsága szerint hamarosan élen jártak az egyedi préselt vízjelek megrendelésében. Szabályos verseny alakult ki a tehetős pénzintézetek között, hogy kinek nagyobb és kinek díszesebb a saját, cég-szerű vízjele. 1926-ból maradt fenn a Merkantil

21. ábra

22. ábra

Bank – összetett grafikájú, negatív és pozitív vízjel-elemeket is tartalmazó – *AB POST PAPER* nevű préselt vízjele (21. ábra). Egysoros, egyszerűbb kivitelű, kis méretű név-vízjelet használt a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a Magyar Általános Hitelbank. A Magyar Agrár- és Járulékbanknak háromsoros, egyenes vonalú név-vízjele volt, míg az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár szintén háromsoros, de részben ívelt, nagyméretű név-vízjelet préseltetett hivatalos papírjaiba (22. ábra).

4. Egyéb üzleti célú préselt felirat-vízjelek

A 30-as 40-es években sok részvénytársaság, kisebb-nagyobb vállalkozás és szövetkezet, például a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete is

23. ábra

készítettetett magának saját vízjelet (23. ábra). Nemcsak hivatalos (levél, számla) papírjaik részére, hanem részvényeik, kötvényeik vagy egyéb üzleti papírjaik megszemélyesítésének, reklámozásának és védelmének céljából is.

(folytatása következik)